

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ

У НОВОМ САДУ, 13. ФЕБРУАРА 1894.

ПЕСНИШТВО

ВОЈИСЛАВУ ИЛИЋУ

У мукла је пјесма — пјесника већ није!
Узалуд ће сунце чело да му грије,
узалуд ће сутра мирисати цв'јеће,
узалуд ће с' јавит' топло премаћеће;
на све те поздраве — тако самрт пише —
срце му се не ће одазвати више.
Ал га нешто тјеши: млад је јоште био;
млад умире онај, кој' је небу мио!

У гроцу њему запе пјесма млада,
у прсима срце запе изненада,
а прољетни вјетар већ оживит' не ће
на устима му пјесму — на устима му цв'јеће.
Тек цјевати стао, ето смрт га носи;
посјече га коса што Бранка покоси;
и друг му је Бранко млад и пјесник био:
млад умире онај, кој' је небу мио!

Лака ти земљица, Војиславе красни!
Гледај! Сјаје сунце, сјаје данак јасни!
Не тужи ми мртав за прераним гробом:
та младост и пјесму однио си собом;
она сјетна сјенка, што пјеснике прати,
сваке ће те ноћи тихим гласом звати,
тјешиће те р'јечма: млад си јоште био!
млад умире онај, кој' је небу мио!

Јосип Берса

ПОКОЈНОМ ВОЈИСЛАВУ

Са твојом Авалом драгом и наше стјење плаче,
Плаче и сузе лије...
И српска бјела вила чаробно своје лице
У црни вео крије...
На јавор-гуслама нашим пуцају танке струне
И звуци тужно лете

Да чистом сузом својом оросе камен хладни
Твоје гробнице свете...
И моја душа лети бесмртном гробу твоме,
На ком је анђо благи —
И боно теби кличе: врати се, врати нама,
Наш Војиславе драги!...

Алекса Шантић

РЕАЛИСТА

СЕНИ ВОЈИСЛАВА Ј. ИЛИЈЋА

И одигни се, куме, да сада поживиш,
 Да се овом свету чудноватом дивиш!
 Подигни се, куме, да тек сад уживаш,
 И да више никад о јаду не сниваш!
 Све се сада дигло, да те, мртва, хвали,
 Да ти мртвом свећу захвалницу пали.
 И љуба ти сада има другу пошту —
 И деца су стекла друкчију милошту.
 Не брини се за њих, нек ти спомен спава,
 Њих краљевска рука сада издржава.

Жао ми је врло, што си леко тужан
 Па ти поглед на свет заостао ружан.
 Србија се дигла, да ти спомен кади,
 Све се мишљу на те и песмом ти слади.
 Све сад жали, тужи, што те нема јоште,
 Да спеваш још коју, препуну милоште.
 Сад ти књиге траже и незнани твоји —
 И њих твоја песма сад милином поји.
 Што рекао Јанко: ти умро ниси,
 Теби се тек сада уважење виси.

Да се од куд јавиш у другом издању,
 Ти би сретан био на своме имању.
 Не би било бриге за пет-шест динара,
 Што нам кад год тугу на срце обара.
 Каменице не би напуштали брзо,
 Јоште би се са мном дуго по њој врзо.
 Били би нам кратки они други данци
 На дунавској птици, полетној „Јоланци“.
 Ех, али све заман, кад се живим не да,
 Док се прах им земљи за навек не преда!

За венце и оно, што ти погреб кошта,
 Мого би да имаш, жељан, много што-шта.
 И да ти је било, не би од нас бего —
 Не би, тако рано, под ледину леко.
 Још би писо песме крај воде Вардара
 И из старе Расе, Новог Пазара.
 Но ти, опет, имаш своју децу милу —
 Она ће ти, можда, пригрлити вилу,
 Да не гине лоза песничкога рода,
 Да се ниже дуго пород до порода.

Ал за оне смртне, што, крај свог огњишта,
 Осим пуне песме, не имају ништа,
 За те нема даље породичне сласти,
 Тима ће у земљу све уздаће пасти.
 За те треба стати па — проуздисати.
 Њима само живим вреди помоћ дати.
 Изнемогли трудник Талије уморне
 Пао у сред рада и муке поборне,
 И венци га ките — нико ту не штеди —
 Али шта му све то после смрти вреди?

Дух из гроба твога Србадији виче,
 Да се тебе сада пошта слабо тиче;
 Да је све сад заман; да је све сад прошло
 — Све је после рока, врло доцкан, дошло —
 Па потмулим гласом за будућност збори:
 Да се живим чини и на руку твори;
 Да се живим даје, да стварају дела,
 Док их није у гроб црна смрт однела,
 А тад заман жалост, прилози и штета —
 Не вреди им новац од овога света.

С Богом, драги Војо, једнако ме кошка...
 Сад би ти се могло дати доста трошка.
 Било би од књига, а баш и иначе,
 Сваком ти сад срце за судбином плаче...
 Али заман сада све људске милоште —
 Кад код тебе нема аманетне поште.
 Шаљем ти још само поздравницу нашу —
 Поздрави ми, узгред, Ињатовић-Јашу!
 Поздрав и твом тасту, Јакшићу и сину,
 А поздрав и нашем добром Милутину.

Кажи му: за жену нек не води бриге —
 И ја јој и други продајемо књиге.
 Изишло је лепо, са сликом, издање.
 Сад би, да још живи, добио и звање,
 Те би имо она три-чет'ри месеца,
 Што му за пензију са свим не засеца.
 Још му можеш и то уз разговор рећи:
 Да је данас процент за два од сто већи.
 Сада жена кошта, од плате, шест од сто —
 И самачки живот сад је скуп већ посто.

(Наставиће се)

Вл. М. Јовановић

WWW.UNILIB.RS
 У
 И
 В
 Е
 Р
 З
 И
 Т
 Е
 Т
 С
 К
 А
 Б
 И
 Б
 Л
 И
 О
 Т
 Е
 К
 А

ВИТЕЗОВИ

јаши с коња, делијо незнана,
 Себе напој, жерава нахрани.
 Још с истока није зора рана
 Обасјала чадор златоткани.
 Табор ћути, звезде се не гасе,
 Заблискује јабука од злата,
 Успављује Ситница таласе —
 Тек коњ врисне чадору на врата
 Жедан крви; последњи пут ходи
 Под мој шатор да пијемо вина,
 Док крваво сунце се не роди
 И не врисне труба из даљина.
 Последњи пут нек ти образ плане
 А румени пурпур нек засија,
 Кад ти мома белолика стане
 Око врата руке да савија —

Еј, та сутра на љутом бојишту
 Пурпур сјајни заблистати не ће,
 Кад за нама девојке пропишту
 А љут коњиц стане да прелеће
 Црне шуме убојних копаља
 Тражећ' место где да нас сахрани:
 Пурпур ће се у крв да уваља,
 Мач ће ледни пламен да утрне,
 Место моме слетаће гаврани
 Да нам љубе наше очи црне
 А крв трују на дубокој рани.
 Страшне ће се подизати горе
 Од оружја и љутих витеза
 Што су крви проливали море
 Бранећ' земљу честитога кнеза...

Ленскиј

ДИТИРАМБ

(ШИЛЕР)

Верујте, никад богови не сиђу
 За себе сваки.
 Тек Бахус почне да ме вином служи
 Већ Амор-дете њему се придружи,
 А ту је Фебус божанствени таки,
 Ближи се, слeће сав небески свет
 И напуни ми дупком моју клет.

Ја, човек, реци, како да угостим
 Небески хор?
 Бесмртност сун'те у трошне ми груди,
 Богови! Смртни шта зна да вам нуди?
 Узнесите ме на олимписки двор!
 Јер сласт пребива у великог Дива;
 Нектаром нек се пехар ми прелива!

Подај му пехар! Наливен песнику
 Треба да га даш!
 Веће му росом небесном пошкروпи
 Да му пред Стигом ведри поглед склопи,
 Нек сања да је боговић и наш.
 Божански извор ври, киши високо,
 Груды су мирне, а бистро је око...

Ленскиј

УПРАВНА СЛУЖБА

СЛИКА ИЗ ЧИНОВНИЧКОГА ЖИВОТА

(Наставак)

Во би била у главним, у општим поте-
 зима слика мога, или ако хоћеш, у оп-
 ште чиновничкога живота. Остаје ми још
 потанка израда, ниансовање те слике; а да са-
 берем за то прикладне боје, не морам се освр-
 тати ни лево ни десно, доста ако у ту сврху
 из читавога службовања свога искинем само
 један »летњи дан до подне«.

Дођем изјутра у магистрат, а пред мојом
 канцеларијом загушили људи и жене ходник,
 па се гурају, које ће пре за кључаницу. Про-
 гурам се и ја некако, а чим крочим у собу,
 ево и руље за мном.

»Лакше, људи! Куд сте навалили? Та ни
 тако не можете сви на један пут стати у собу.
 Или долазите ваљда сви једним истим послом?»

»Ех, каквим истим послом! Дошло је то свако својом невољом!« — прихватиће речити Јован Пивничанин па стаде одмицати ту налогу из собе а остаде он и један Шваба.

»Које добро, Јоване?«

»Та усела ме ев' ова напаст швапска, па никако да је се отресем.«

»А шта је?«

»Ето, нека вам он каже!«

»Но, фетер, шта имате ви с Јованом?«

»Господине, он је отровао моју кобилу, па сад нек ми плати штету.«

»А како би кобилу отровао!«

»Та пустите га само, господине, нека говори, понда ћу ја!« упаде Јован.

»То је тако било, господине. Мој син сапутао, једно вече, коње у Широком Долу, прошао Јован баш покрај мојих коња. Кад пред зору, а моја кобила липсала на паши.«

»Па по чему ви судите, да је Јован морао њу отровати?«

»Ето по томе, што је он напред казао, да ће моја кобила липсати.«

»Е, брате, ако можете доказати, да вам је Јован отровао кобилу, онда треба пред судом да тражите отштету, јер то не спада пред магистрат.«

»Ал' ја бих да ви нама судите.«

»Ја нисам властан судити у томе послу.«

Сад ће Јован:

»Ал' и ја вас молим, господине, да и ви кажете, има ли тај Шваба право, па да буде мир један пут.«

»То и ја хоћу!«

»Ћути, Швабо, кад ја говорим... Знате, господине, било је то још прошлог лета. Продавала се варошка ливада. Та и ви сте били онде, ако се сећате. Продаје се једна парцела за другом. Сиромах Раја... та како се оно презива... но... овамо у лединачком крају... хо, не могу да се сетим како му је презиме... но!...«

»Како је да је! Дакле — Раја... шта је било с Рајом?«

»Сиромах Раја, и он лицитира на сваку парцелу, али ни једна да остане на њему, Увек се неко пађе да више обећа. Жао мени човека; сирома је... Кад дошла на ред већ и двадесета — а и нема више, још само три четири — опет Раја лицитира. Ал' ту се сад уплео овај Шваба, па Раја понуди овлико, а он више; Раја помакне, а он још више. Па тако...

Мени већ мука, па кажем Шваби: та што не умукнеш већ један пут, кад знаш да је ово човек сирома! Треба му кобила опанака, док само децу изобува!... Аја! Не ће Шваба да стане, већ и даље натерује... Јес' чуо, Швабо — рећи ћу ја од шале, не бих ли га како ућуткао — ако твоји коњи окусе сена са ове ливаде, проклећу те да ће ти најбоља ждребица црћи!...«

»Па си је трећу ноћ и отровао!«

»Ћути, Швабо, кад ја говорим... Е, сад шта је било, господине, Бог ће знати! Липсала му кобила, а он сад силом меће на мене, да сам је ја отровао — тровале, тамо њега, виле и вештице!«

»А што си говорио...«

»Не треба више ни један да говори. Казао сам већ, да тај посао спада пред суд.«

»Та били смо ми због тога већ и пред судом. Тужио је он мене и онде, још лане, како му је кобила цркла. Било је то већ и пред највишим судом!«

»Па?«

»Па су га свуда одбили.«

»Ако је тако, онда је то свршена ствар. Онда је штета било и мени досађивати.«

Шваба љутито климне главом у знак да је тако. Али Јован ће још и даље:

»Није још са свим свршено, господине. Треба још и ви да кажете што је право. Бадава су њега сви судови одбили. Не да ми напаст мира па не да. Кад се год сретнемо, а он — чекај, платићеш ти моју кобилу, само док те тужим господину сенатору. — Знате, понео се, што сте му ви дали један пут некакву отштету због потрице, па сад мисли, ви ћете њему увек дати за право. Јутрос ме опет срео с том претњом. А мени већ додијало, па га ухватим за врат — хајде, дакле, и господину сенатору, абдес ти швапски, па како он суди, онако нека буде... Ето, за то смо дошли, господине.«

»Да, за то смо дошли!« потврди и Шваба.

»Е, па кад сте баш за то дошли, а ви чујте. Ја судим да је онако право, како вам је суд судио. Па сад сваки за својим послом.«

Шваба чека, хоћу ли још шта рећи, а Јован коракну једном у натраг, па се подбочи:

»Јес' чуо сад, Швабо? Па ако ми још један пут споменеш ту твоју кобилу — све ћу ти зубе у грло сасути!«

»Лакше, Јоване, лакше!«

»Та нема ту лакше, господине!«

»Ма ви сте обојица овдашњи грађани — «

»Па још комшије с њивама, господине!«

»У толико више треба да се измирите, па да живите у љубави.«

»Јес' чуо, Јоване!« прискочи Шваба. »Хоћеш ми платити литру вина?«

»Та платићу ти и две, само ме се окани!«

»Гилт; дај руку!... Тако! Алзо, сад с Богом, господине!«

Ови из собе, а улети жена Ћире чизмара, сва разбарушена и уплакана.

Сусретох је с питањем:

»Шта је опет?«

А она из свега грла:

»Ил' ме развенчајте или ме убите, господине! Ја то не могу више подносити! Бадава се он заклињао, ту пред вама, пре осам дана, да ће бити мир. Знала сам ја, да ће он опет старим трагом, чим окуси кап вина. Ето, од зоре ме је већ три пут истукао. Сву ме је испребијао! Па ми још прети, да ће ми сикиром на прагу одсећи главу. А је ли право, да ја овако млада погинем од хуље?«

У то се отворише врата, а зачу се, још с поља писак Ћире чизмара:

»Није истина, господине! Не верујте јој! Лаже несрећа! Нисам је се ни прстом дотакнуо!«

»А што ми је коса рашчупана? А од чега су ове модрице по рукама? А од куд ми ове чворуге по глави?«

»А што погледаш на ковача?«

»Тако тебе Бог погледао!«

»А што се надвирује он преко моје тарабе?«

»Надвируј се и ти преко његове!«

»А што си побегла сад од куће?«

»Побегла сам од твојих батина. Побегла сам, што не ћу да живим више с тобом, па сам дошла овамо да кажем, да ме не гониш више с полицијом натраг.«

»Окани се ти ковача, па ће бити мир.«

»Окани се ти пића, а памет у главу, па ће онда бити мир!«

»Но — сад је већ доста!« прекинем ја. »Колико ја вас обоје познајем, ви сте, мајсторице, одрешена језика; а ви сте, мајстор-Ћиро, рђаве нарави у пићу.«

»Тако је, господине. Са свим је тако!« потврди Ћира.

»Што не ћутиш, кад господин говори!«

»Та шта се ти плећеш у то!«

»Мир, Ћиро! Ја имам реч.«

»Само ви говорите, господине. Слушам ја све што ви кажете.«

»Мени се чини, мајстор-Ћиро, да вас само онда вређа одрешеност језика у ваше жене, кад сте — ђорнути.«

»Тако је, господине!«

»Е, па кад је тако, онда је томе лако помоћи, па да не буде никада кавге међу вама.«

»Реците, господине, овако вас молим, реците — како?«

»Немојте се опијати!«

»И ја му то велим; али хуља — «

»Жено!... Пис, кад господин говори!«

»Видите, Ћиро, ви сте вредан, радин човек.

Кад сте трезни — никада никакве тужбе на вас. А кад се опијете, онда почините триста чуда у својој сопственој кући. Испребијате своју жену, којој сте се пред олтаром заклели да ћете је до гроба хранити и од зла бранити. Та то је пред Богом гријота, а пред људима срамота! Оставите се без трага тога несретног пића, кад знате, да вас на зло наводи! Ја сам, ево овде, имао с вама већ толико пута посла, па никад вас не видех трезна, као, ето, ни данас «

»Господине! Очи ми испале, ако сам ја данас и видео капи вина или ракије, а камо ли окусио!« прекиде ме Ћира кроз плач.

»Та, ето, удара из вас као из пецаре!«

»То је, молим, још од ноћас.«

»Па то ноћашње нека буде последње.«

»Та не ћу га пити више, ма потоком текло крај мене!«

»Држим вас за реч, Ћиро!« прихватим ја брже боље, па му онда још попретим: »Али ако још један пут чујем да сте се опили, знајте, да ћу вас с места дати затворити. А сад идите лепо кући, па заборавите све оно, што је до сад било.«

»Добро, господине!« на то ће мајсторица.

»Али запамти, Ћиро, још и ово, што ћу ти ја рећи. Ако још један пут подигнеш руку на мене, знај, да ћу ти оба ока ископати. Не ћу више бити луда као до сад, него ћу те по по главе ма чим, што ми пре до руке дође. Па онда нека буде: око за око, глава за главу!«

»А језик за зубе!«

Још ово двоје и не изиђоше, кад утрча једно трговачко шегрче, задувано, усплахирено, па стаде преда ме:

»Послала ме милостива, да дате једног полицајца да затвори нашу куварицу!«

»А што би?«

»Разједила је милостиву; тако је разједила, да ју је милостива морала лупити ватраљем по глави; а она подметла порцуланску чинију, што јој је баш онда у руци била, па разбила чинију о ватраљ.«

»Иди ти, мали, с том тужбом полицајном вођи. То је његов посао.«

»Ја сам већ био код њега; али он каже да нема кад. Један полицајни вођа, вели, не би требао ништа друго да ради, само да расправља тужбе моје милостиве и њених слушкиња. Кад сам то казао милостивој, она ме онда к вама послала.«

»А ти иди господину начелнику. Он је доколнији, а и неки пријатељ је твојој милостивој, па ће он већ научити ту куварицу како се разбијају чиније о ватраљ милостивин.«

Од шегрта прихвати кључаницу један болестан вандрокаш из Моравске, да му дам упуту у варошку болницу. Док сам му прегледао буђаве исправе и дао му упуту, дотле уђе један трговац, којем је свака трећа реч: »само што је право!« У осталом је то усталац у сваком послу, и не ће пропустити никоју прилику, да се и његова, међу првима, чује.

»Слуга!« протепна као од беде.

»Клањам се. Које добро желите?«

А он ће полу кроза зубе:

»Та идем од господина суца. Удао сам си-

новицу, сироче једно, а ја сам јој татор. Јуче је била свадба. Оправио сам је као што треба, и све и сва. Младожења, млад трговац, треба новаца, дабогме, па не ће на венчање, док му се не положи хиљада форината. А ја, шта ћу? Извадим од свога, па му дам, док не кренем њен новац из пупиларне благајне. Па сам говорио са господином суцем, да ту моју синовицу прогласи пунолетном, да може кренути своје материнство. А он ми рече, да дам написати молбу на сирочадску комесију, па да је само вама предам, а ви да одмах решите. Ево!«

Оно »одмах решите« изговорио је јасније и са неким нагласком.

»У првој седници сирочадског одбора!« прихватим ја, али ћу га уједно запитати: »А колико је година тој вашој синовици?«

»Осамнаест.«

»Онда сте сувише поранили са том молбом.«

»А зашто?« забезекне се татор.

»За то, јер по закону код нас тек онда може се прогласити за пунолетну, када наврши своју двадесету годину.«

»Ех, то ми је најмање! Ја сам говорио са господином суцем! А закон? — Закон су људи саставили, људи и раставили.«

Ја слегнем рамени, а он ће значајно климнути главом, па ми пружи руку:

»С Богом, господине!«

»У здрављу!«

Дабогме да му молба није била уважена.

Милан Андрић

(Наставиће се)

ВЕЧИТИ МУЖ

ПРИПОВЕТКА Ф. М. ДОСТОЈЕВСКОГ
ПРЕВЕО МИЛИВОЈ МАКСИМОВИЋ

(Наставак)

VII Муж и љубавник се љубе

Вељчаинов се страшно журио да распита и сазна. »Јутрос сам био и сувише пренеражен, да испитујем и посматрам« — размишљаше, опомињући се првога састанка са Лизом — али сад треба све сазнати, Нестрпљив да што пре сазна, заповеди кочијашу да вози управо к Трусоцком, али се одмах предомисли: »нека, боље нека он сам дође к мени, а ја ћу међу тим на брзу руку посвршивати своје проклете послове«.

Чим је стигао кући, поче грозничаво радити, али

чим је почео, осети да је врло расејан, и да данас није у стању радити. У пет сата, кад је већ полазио на ручак, дође му први пут у главу смешна мисао, да, може бити, у истину само шкоди свом послу, мешајући се сам у ток парнице, јурећи по надлежним местима и гонећи свог адвоката, који се већ почео сакривати од њега. Весело се насмеја овој својој претпоставци. »А да ми је јуче дошла у главу та мисао, ја бих се ужасно огорчио« — додаде још веселије. Ну поред све веселости постајао је све расејанији и нестрпљивији; на послетку постаде и

WWW.LINKS.RS
У
И
В
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

замишљен; његове немирне мисли заустављаху се сваки час на другом предмету, али беше још увек незадовољан, још увек не могаше да нађе, шта му беше потребно.

„Мени је потребан тај човек!“ — одлучи на послетку. — Треба пре свега њега испушати, и онда се одлучивати. Ту је по среди — двобој!“

Вративши се у седам сати кући, није затекао Павла Павловића; то га испрва зачуди, за тим се и ражљути, а на послетку га обузе као нека чама. Почео се већ и прибојавати: „Бог зна, како ће се све то свршити!“ понављао је, час ходајући по соби, час изваљен на дивану, а непрестано је погледао на сат. На послетку, већ око девет сата, појави се и Павле Павловић. „Ако овај човек има намеру да ме изиграва, онда му је за овај мах потпуно испало за руком да ме насади, тако сам силно растројен и узнемирен“ — помисли Вељчаџинов, на једаред потпуно ободрен и развеселеан.

На громко и весело питање: — за што је тако касно дошао — Павле Павловић се усиљено осмехну и са свим слободно, не као прошле ноћи, седне и некако небрежно баца свој шешир са крепом на другу столицу. Вељчаџинову одмах паде у очи та слобода у кретању и узе то на знање.

Мирно и без излишних речи, без пређашње узбуђености, као да даје неки извештај, исприча, како је одвео Лизу, како су је лепо примили, како ће то за њу бити корисно, и, мало по мало, чисто забравивши Лизу сведе неприметно говор на саме Погорелцеве, то јест, како су то мили људи, како је с њима одавно познат, како је ваљан а чак и упливан човек Погорелцев и тако даље. Павле Павловић слушаху расејано, и само би изретка испод ока са пакосним и лукавим осмехом погледао на приповедача.

— Ви сте жива ватра од човека! — промрља са неким особито ружним осмехом.

— А ви сте опет данас некако зли! — опазил оштро Вељчаџинов.

— А што да не будем зао, као и сви остали! — викну на једаред Павле Павловић као одапета пушка и скочи са столице; баш као да је само на те речи и чекао.

— То вам нико не брани — подсмехну се Вељчаџинов — ја сам само помислио, да вам се није штогод догодило.

— И јесте ми се догодило — ускликну онај, чисто хвастајући се, што се догодило.

— А шта, ако смем молити?

Павле Павловић поћута неко време:

— Та на ето наш Степан Михајловић постао

читав особењак... Багаутов, један од највиђенијих петроградских младих људи, из виших кругова...

— Није вас ваљда опет хтео да прими, шта ли?

— Не, не, управо баш овај пут су ме примили, први пут су ми допустили, и црте његова лица сам сагледао... само што беше већ покојни!...

— Шта-а-а! Багаутов умро? — страшно се зачуди Вељчаџинов, и ако му изгледаше, да ту нема ничему да се чуди.

— Јесте, он! Верни и шестгодишњи пријатељ! Још јуче, баш око по дне је умро, а ја нисам ни знао! Можда сам баш у онај мах био тамо, да питам за здравље. Сутра ће га сахранити већ је положен и у сандук. Сандук је обложен кадивом масакове боје, позаменти су златни... умро је од живчане грознице. Допустише ми, допустише ми да сагледам црте лица његова! При уласку рекох, да сам му био некад присни пријатељ, па ми допустише. Па шта је сад изволео учинити од мене, тај присни, шестгодишњи пријатељ — питам ја вас? Ја сам можда једино ради њега и дошао у Петроград.

— Па за што се сад срдите на њега? — засмеја се Вељчаџинов. — Није ваљда хотимице умро!

— Ја то говорим од жалости и туге; беше то драгоцен мој пријатељ; ево видите шта је он значао за мене, господине мој.

И Павле Павловић на једаред, са свим изненада, начини двама прстима два рога врх свога ћелавога чела и поче хихикати. Седео је тако с роговима, хихичући цело пола минуте и гледајући са некаквом отровном бруталношћу Вељчаџинову у очи. Вељчаџинов се пренеразио, као да му је изишла пред очи каква аветиња. Али то пренеражење је трајало само који тренутак, јер се одмах појавио на његовим уснама опет подсмешљив и до дрскости миран осмех.

— А шта би то имало да значи? — запита немарно и развлачећи речи.

— То значи рогове! — одсече Павле Павловић, скидајући прсте са чела.

— То јест... ваше рогове?

— Моје рођене и благоприобретене! — страшно гадно се искези Павле Павловић.

Обојица заћуташе.

— Богме сте ви храбар човек! — проговори Вељчаџинов.

— Мислите за то, што сам вам рогове показао? Али знате шта, Алексјеју Ивановићу, боље да махнемо то, па да ме мало почастите! Та гостио сам и ја вас у Т. целе године и то сваки боговетни

дан. Пошљите коју бочицу, са свим ми се грло осушило.

— Са највећим задовољством; требали сте одавно рећи. Шта вам је по вољи!

— За што *вам*, реците *нама*; та ми ћемо заједно пити, или можда не? — рече Павле Павловић, загледајући Вељчаџинову у очи изазивајући и са неким чудним немиром.

— Шампањца?

— А да шта? На ракију још није дошао ред... Вељчаџинов лагано устаете, зазвони Маври и нареди, што треба.

— За радост веселог састанка после деветгодишње разлуке! — кикотао се без икакве потребе и успеха Павле Павловић. — Сад сте ми само ви, једини ви остали од мојих правих искрених пријатеља! Нема Степана Михајловића Багаутова! То је као што каже песник:

„Нема више бесмртног Патрокла,
Остаде само преврени Терзит!“

И при речи „Терзит“ куцну прстом себе у груди. „О хуљо једна, гледај само да што пре изјавиш, што имаш, а твоје намеке задржи за се“ — мислио је у себи Вељчаџинов. Љутина је кипела у њему ну силом се уздржавао.

— Да ми кажете ово, што ћу вас питати — започе оштро: — кад ви тако отворено окривљујете Степана Михајловића, то онда треба да буде за вас радост; па што се љутите?

— Каква радост? За што радост?

— Ја судим према вашим осећајима.

— Хе, хе, онда се ви у овој прилици, што се тиче мојих осећаја, варате, по изреци једног мудраца: „Мртав непријатељ је добар, али жив је бољи“, хи, хи!

— Па ви сте га мислим целих пет година гледали жива; мислим да сте имали времена, да га се нагледате — опазите Вељчаџинов злобно и дрско.

— А зар сам ја тада... зар сам ја знао? — упаде Павле Павловић опет као одапет пушка, чак као са неком радосћу, што му је на послетку стављено питање, које је тако дуго ишчекивао, — за каква ви мене човека сматрате онда, Алексеју Ивановићу?

И у погледу његову блесну неки са свим нов и неочекиван израз, који чисто преобрази у други вид његово злобно лице, које се дотле само подло кривело.

— Па зар ви нисте ништа знали? — запита Вељчаџинов немирно и зачуђено.

— Дакле да ли сам знао! Да ли сам знао! О породице — наших Јупитара! Код вас је човек све-

једно као псето, и ви све по својој рођеној честитости судите! Ево вам! Ево прогутајте! — и бесно lupи песницом о сто, али се одмах уплаши и сам свога ударца и већ стаде бојажљиво погледати.

Вељчаџинов се уозбиљи.

— Чујте, Павле Павловићу, мени је, видите, признајте и сами, са свим све једно да ли сте ви тада знали или не? Ако нисте знали, то вам у сваком случају служи на част, и ако... у осталом ја никако не знам, за што сте ви баш управо мене изабрали за конфидента?!

— Нисам мислио вас... немојте се срдити, нисам вас... мрмљао је Павле Павловић, гледајући у земљу.

Мавра уђе са шампањцем.

— Ево га! — викну Павле Павловић, очевидно обрадован оваком изласку — чашица, матушка, чашица амо; славно ће да се пије! Више ништа од вас, мила моја, не требамо. Па је већ и отпушено? Част и слава вам, мило суштаство! А сад хајд!

И поново ободрен погледа дрско Вељчаџинова.

— Али признајте — хихикну на једаред — да сте страшно радознали после свега овога, и да вам ни најмање није „са свим све једно“, како сте се изволели изразити, и да би се чак најједили, кад бих сад одмах устао и отишао, ништа вам не објаснивши.

— Баш се ни најмање не бих наједио.

„У-а, ала лажеш!“ говорио је осмејак Павла Павловића.

— А сад на посао! — и он напуни чаше.

— Напијам здравицу! — поче говорити, дижући чашу: — за здравље у Богу упокојенога Степана Михајловића!

Подигне чашу и испије.

— Ја таке здравице не ћу испити — рече Вељчаџинов, остављајући чашу.

— А што? Здравлица је врло пријатна.

— Чујте; реците ми: јесте ли били пијани, кад сте дошли амо?

— Попио сам неку чашицу. Па шта онда?

— Ништа особито, али мени се учинило, да сте ноћас, а особито јутрос, искрено жалили за покојном Наталијом Васиљевном.

— А ко вам је рекао, да ја сад не жалим искрено за њом? — упаде одмах Павле Павловић, баш као да му ко опет одапео пружинку.

— Немам ништа против тога; али признајте сами, да сте могли и погрешити, што се тиче Степана Михајловића, а то је ствар — важна.

Павле Павловић се лукаво насмехи и подмигну.

— Ви би баш страшно радо да сазнате, како сам ја дознао то за Степана Михајловића!

Вељчаџинов поцрвене:

— Понављам вам и опет, да ми је са свим све једно. „Да ли да га ухватим за јаку и избадим на поље заједно са боцом?“ — помисли јаросно у себи и поцрвене још јаче.

— Ништа, ништа! — проговори Павле Павловић чисто ободравајући га и насу себи још једну чашу.

— Одмах ћу вам објаснити, како сам ја „све то“ сазнао, и тим ћу задовољити вашу жарку жељу... за то што сте жесток човек, Алексејеу Ивановићу, страшно жесток човек, господине мој! Хе-хе! Дајте ми само једну цигаретицу, јер ја од марта месеца...

— Ево вам цигарета.

— Побеђарио сам се са свим од марта месеца, Алексејеу Ивановићу, и ево како се све то збило — чујте само: — Сушица, као што сами знате, најмилији пријатељу — прелазео је у све фамилијарнији и интимнији тон — јесте болест чудновата. Обично, или, рећи, без изузетка умире хектичав човек скоро и не слутећи да ће сутра умрети. Рекох вам, да је пет сати пре смрти удешавала Наталија Васиљевна, да иде кроз две недеље к својој тетки, чије добро лежи на четрдесет врта од Т. Осем тога биће да вам је позната навика или боље рећи обичај, који имају многе даме, а можда и кавалери, а то да чувају при себи старе трице, као што је на пример љубавна преписка. Најпаветније би било: у пећ! Зар није тако? Али не, у њих је сваки комадић хартије по сандучићима и орманчићима брижљиво сачуван; чак је све и нумерисано по годинама, датумима и врстама. То је можда каква велика утеха, шта ли — ја не знам; али свакако ради пријатних успомена. Намеравајући пет сата пре смрти, да иде к тетки не имен-дан, природно је, да Наталија Васиљевна није ни мислила на смрт, па ни у последњем часу, јер је још непрестано чекала Коха. Тако се и догодило, да је Наталија Васиљевна умрла а шатула од црнога дрвета са перлмутерском инкрустацијом остала иза ње у писаћем столу. Славна беше то шатулица, са кључићем, породична, наследила је од своје бабушке. Ну па у тој шатулици се и пронашло, то јест све се пронашло; без икаква изузетка, по данима, по годинама, за свих двадесет година. А по што је Степан Михајловић јако волео литературу — чак је једну љубавну приповетку послао да се штампа — то се његових саставака нашло скоро пуна стотина у шатули — оно истина ни пет година није шала! На еким комадима се налажаху и својеручне опаске

Наталије Васиљевне. То је врло пријатно за мужа — а? — Шта мислите?

Вељчаџинов се брзо разабра и сети се, да он никад ни једног писма, ни једне цедуљице није написао Наталији Васиљевној. Из Петрограда је писао додуше два писма, али та беху упућена на њих обоје, као што беше уговорено. А на последње писмо Наталије Васиљевне, у којем му је налагала, да не долази, није ни одговарао.

Довршивши причање, ћутао је Павле Павловић читаву минуту, наметљиво се смешећи.

— А што ми ништа не одговарате на моје питање? — рече, не могући дуже издржати.

— На какво питање?

— Па о пријатним осећајима мужа, који је пронашао шатулицу.

— А шта ме се то тиче! — одмахну љутито руком Вељчаџинов, устане и почне ходати по соби.

— Чисто бих се опкладио, да ви сад ово мислите: „права си луда, што си сам на своје рокове показао!“ хе-хе! Страшно гадљив човек сте ви, господине мој!

— Ни сањао нисам о том. На против, ви сте јако раздражени због смрти човека, који вам је нанео увреду, а поред тога и вино ради своје. Ја у томе не видим ничег необична, и врло добро разумем, на што вам је требао жив Багаутов, и готов сам да одам пошту вашем гневу; само...

— А на што ми је био потребан жив Багаутов, по вашем мишљењу?

— То је ваша ствар.

— Хоћу да се кладим, да мислите двобој!

— До ђавола! — све више и више излажаше из своје резервисаности Вељчаџинов — та ја сам мислио, да ћете, као што се сваки човек на свом месту... у сличним случајевима не понижава до комичног брбљања, до глупог кривљења и ачења, до смешног тужакања и отужних намека, којима сам себе још више каља и оцрњује — радити јавно, отворено и непосредно — као честит човек.

— Хе-хе-хе, да, али ја можда и нисам честит човек.

— То је и опет ваша ствар... али онда ког вам је ђавола требао жив Багаутов?

— Па тако, само да обиђем и видим свог пријашка. Наручили бисмо коју бочицу, па бисмо заједно пијуккали.

— Он не би ни хтео пити с вама.

— А за што? *Noblesse oblige!* — Та ето и ви пијете са мном; а шта је он бољи од вас?

— Ја с вама нисам пио.

— Од куд на једаред та гордост!

Вељчаџинов се нервозно и раздражено насмеја:

— Ху, до ђавола! Та ви сте са свим неки „разбојнички тип“! Ја сам мислио, да сте ви само „вечити муж“ и више ништа!

— Како оно рекосте: „вечити муж“? А шта то значи? — наћули уши Павле Павловић.

— Па тако, тип мужева... дуго ми је да вам причам. Боље се чистите одавде, а и време је већ; досадили сте ми већ!

— А оно разбојничко? Ви рекосте разбојничко.

— Рекао сам, да сте ви „разбојнички тип“, — хтео сам да вам се подспрднем.

— Какав је то „разбојнички тип“? Имајте доброту, причајте ми, Алексјеју Ивановићу, тако вам Бога, причајте ми!

— Хајде, хајде, доста је већ било! — опет се ражљути и стаде викати Вељчаџинов; — време је, селите одавде!

— Не, није доста! — скочи и Павле Павловић — ако сам вам и досадио, то још није доста, јер сам вам ја још од пре дужан, да с вама пијем и куцнем се! Пимо, па ћу онда ићи, а овако још није доста!

— Јесте ли ви у стању да одете до ђавола, или не, Павле Павловићу?

— Ја могу отићи до ђавола, али прво да пијемо. Ви рекосте да не ћете да пијете, и то нарочито са мном не ћете; ну, а ја *хоћу* да баш са мном пијете!

Није се више ачио ни хихикао. На једаред се сав опет преобразио и постаде са свим нешто другог него тон и слика Павла Павловића од мало час; Вељчаџинов се чисто збуни.

— Дед, да пијемо, Алексјеју Ивановићу; немојте одбијати! — настави Павле Павловић, ухвативши га снажно за руку и гледајући му чудно у очи. Очеvidно беше, да му не беше стало само до пића.

— Али молим вас — промрмља овај — а и шта да пијемо... ове помије...

— Управо још има за две чаше, праве правца-те помије, али ми ћемо ипак пити и куцнути се! Дакле изволите узети своју чашу.

Куцнуше се и испише.

— Е, ако је тако, ако је тако... ах! — Павле Павловић се ухвати руком за чело и остаде неколико минута у том положају. Вељчаџинов већ помисли да ће сад да рекне *последњу* реч. Али Павле Павловић не рече ништа: само га гледаше па онда тихо развуче уста и насмеши се својим пређашњим лукавим и подмигљивим осмехом.

— Шта хоћете ви од мене, ви пијани човече! — викну бесно Вељчаџинов и тресну ногом.

— Не вичите! Не вичите! На што викали? — ужурбано махаше рукама Павле Павловић — не лудим се! Знате ли ви, шта сте у овај пар за мене постали — ево шта сте ви сад за мене...

И на једаред га ухвати и пољуби у руку. Вељчаџинов се са свим збунио.

— Видите, шта сте ви сад мени! А сад — одох до свију ђавола!

— Чекајте, стојте! — стаде га задржавати Вељчаџинов, који се опет разабрао — заборавио сам вам рећи...

Павле Павловић се обрну.

— Дакле — започе Вељчаџинов, врло брзо црвенећи и гледајући у страну — ви бисте требали сутра свакако да одете к Погорељцевима... да се упознате и захвалите — али зацело!...

— Свакако, свакако, како не бих то знао — пристајао је Павле Павловић са особитом готовошћу, одмахујући брзо руком, као да никако није требало ни спомињати.

— Сем тога вас и Лиза жељно очекује. Ја сам јој обећао...

— Лиза — понови Павле Павловић, враћајући се опет — Лиза? Знате ли ви, шта је била за ме Лиза, шта је била и шта је сад? Шта је била и шта јесте! — викну на једаред као ван себе — но... Хе! То ћемо видети све касније, све касније... а сад — мени сад није доста само то, што сам с вама пио, Алексјеју Ивановићу, мени је неопходно потребно друго задовољење...

За тим остави шешир на столицу и, као оно пре, предишући гледаше на њ.

— Пољубите ме, Алексјеју Ивановићу — предложи на једаред Вељчаџинову.

— Јесте ли ви пијани? — викну овај и одскочи.

— Пијан дакако, али ви мене ипак за то пољубите, Алексјеју Ивановићу, пољубите ме! Та и ја сам вас пољубио мало час у руку!

Вељчаџинов ћуташе неколико минута, као да га је когод ударио маљем по глави. За тим се на једаред саже к Павлу Павловићу, који му беше до рамена и пољуби га у уста, која су силно ударала вином. У осталом он ни сам није био потпуно уверен, да га је пољубио.

— Ну, а сад, сад... — викну опет у својој пијаној занесености Павле Павловић, севајући својим пијаним очима — сад знате шта је: ја сам тада помислио — „да није можда и овај? Ако је и овај, мишљах, ако је и он такођер, онда коме човек после да верује!“

Павлу Павловићу на једаред грунуше сузе.

— Дакле, разумете ли, какав сте ви сад за мене друг и пријатељ постали?!

И он истрча са својим шеширом из собе. Вељчаџинов је опет стојао, забезекнут, неко греме на

(Наставиће се)

П О У К А

О ПРОШЛОСТИ БЕОГРАДА

(Наставак)

Пре но што пођемо даље да опишемо судбину Београда те да исприповедимо догађаје, услед којих је име тога града у тадашњем хришћанском свету постало славно, ради смо још овлаш да погледимо на политичко стање, у којем се налазио јевропски Исток на крају XIV и у почетку XV века.

Ако не предочимо себи занимљиву слику тих догађаја у свој њеној збрканости, једва ће нам поћи за руком да довољно схватимо историју онога времена, које је доласком и успешним продирањем османлиштва добило свој карактеристични обележај. Што је турска инвазија могла проћи тако победоносно, зацело је доказ о огромној елементарној снази, коју је османлиштво имало у сјајним својим печенима. Али би погрешно било, кад би човек једино тој прилици приписао саразмерно тако нагли назадак државџа у источној Јевропи. Осим што су те државе свикле биле да једна на другу напада на најбезобзирнији начин, била их је већина уз то још у стању унутрашњег распадања. Једина држава, којој је државна идеја служила као темељ политици јој, наиме Византија, остарила је била и иструла. Младе државе балканскога полуострва, којима је ваљало ступити на место византиске државе, нису унутри биле тако консолидоване, да би државна мисао могла била трајно ухватити корена у свим слојевима становништва. Неколико моћних, од природе одарених владалаца, као Самујило у Бугарској, Душан у Србији, дали су духа и живота тој идеји, коју су они схватили те се по могућству и трудили да је изведу. Докле је њихов моћни утецај трајао и докле је њихова воља давала правац политици њихових држава, догле је било добро. Но чим дођоше на престо слаби владари, нестале без трага тобожње мисли државне, смело диже главу сепаратизам на све стране те се једва утврђена и уједињена монархија опет распаде у атоме, из којих се била сложила. Зацело су такве прилике највише допринеле

једном месту, као и после прве посете Павла Павловића.

„Пијана будала и више ништа!“ одмахну руком.

„Заиста више ништа!“ потврди енергично, кад се већ свукао и легао у постељу.

те је османлиштво, утеловљено у свом цару, расуло онај државни крпеж, који је у то доба био на балканском полуострву, те задобило пббеда, којима се зацело задивио и сам освајач, а баш је он покаткад био и сувише смео. Осим тога је било опште мишљење — а то погрешно мишљење само је ускорило пропаст — да ће турска инвазија исто тако брзо прећи, као у своје време монголска или татарска најезда. Ко је тада у Србији, у Бугарској, у Босни или у Угарској озбиљно мислио на то, да ће се Турци угнездити те да је опасност, која прети једном, исто тако опасност и за другог? Баш напротив, свако се радовао пропасти хришћанскога супарника, потпомагао је продирање Турака, показивао им је путе и путање и давао им прилике да познају слабости хришћанских држава. Византинци су мислили да их Турци бране од нападаја бугарских и српских владара; српске династе по Старој Србији и Маћедонији, којих је после смрти Душанове било тма божја, исто тако силни бугарски претенденти имали су у Турцима жељене савезнике против својих рођених власника; Млечанима се чинило да им слабљење Византинаца и потискивање балканских држава, које су ишле за тим да се дочепају Византије, обриче велике користи за левантинску трговину и њихову рођену политичку моћ; у Угарској пак још су једнако сумњали у стално продирање Турака.*)

*) Гибн је у свом познатом историјском делу указао на узроке, који су допринели победи османлија. Хамер, који је највећим делом употребљавао турске изворе, слабије се обаврео на ту прилику. Напротив Ј. В. Цинкајвен већ без мање предрасуде и много основаније схваћа разлоге, који су изазвали пропаст хришћанских држава у источној Јевропи. У најновије време је одлични српски научник Стојан Новаковић у свом делу „Срби и Турци XIV и XV века“ (издање Чушићеве задужбине XXXIII, Београд 1893) предочво и опширно изнео узроке, који су помогли те је превладала турска инвазија, која је с елементарном силом продрла. Новаковић

Но наскоро је ту идиличну равнодушност, којој се одали народи источне Јевропе прекинуо ужасни крик, који је обележавао потпуну збиљу ситуације. У битци на Косову пољу године 1389 потуче султан Мурат I добро опремљену оклопничку војску српскога краља Лазара, самога краља опколи и пред својим му шатором даде одрубити главу, државу му пак остави његовој удовици и двојци синова му Стевану и Вуку под погодбом тешке клетвеничке и даначке дужности. Тиме се Турци угнездили у срцу балканскога полуострва. Одавна су већ српске државице у Македонији и Албанији биле у турским рукама, Бугарска је на неколико година пре тога изгубила била своју независност, у Тракији су жариле и палиле османске војске као некад чорде татарскога кана, свакако је дакле османлиство осећало под собом чврсто тле те нико није шале могао с успехом зауставити ту огромну силу. Сад се тек почело увиђати, колико се грешило и пропуштало, кад се пустило да Турци без препреке уђу у Јевропу. Битка на Косову пољу, у којој се уједињена српско-босанска војска одиста јуначки и са хришћанским самопрегоревањем борила, испунила је судне државе страхом и трепетом. У Угарској се почеше спремати. Силници у Цариграду шиљаху у свом очајању посланике на све стране, не би ли неверни свет уверили о томе, да је опасност велика. Босански се владари обратеше на запад те потражише онде помоћи и заштите. Па чак се и папа узнемирио, кад су му описали опасност, која је хришћанству претила од стране мухамедовских освајача. Али све то беше касно. Шта су вредила усиљавања појединаца према елементарној сили победама опијених османлија? Балкански се хришћани морали као клетвеници борити уз турске војске или су их одводили у ропство. Деспот Стеван Лазаревић, син и наследник несретнога Лазара, који је на Косову пољу изгубио круну и живот, био је турски клетвеник те је ради свог опстанка морао најмлађу своју сестру Оливеру дати у харем султана Бајазита. Његов престо, опстанак његове државе, којој су грозили властољубиви рођаци, мир и срећа читава народа био је сад у рукама султаније, која је, као што сагласно саопштавају истовремени грчки историски извори, тако умела да утиче на свог пла-

се у свом делу свакако ограничава само на политичке прилике балканскога полуострва, нарочито на одношаје међу Србијом и османлиством у XIV и XV веку, но из тих крајних описа није тешко извести закључак и за општи политички положај Јевропе, који, као што се види из писма сијенског владике а потоњег папе Енеје Силвија (рођ. 1405-1464, никако није био такав, да би продирању Турака у Јевропу могао био на пут ставити икакве сметње.

хог и прзицу мужа, да се он од ње није могао да растане ни на војним походима својим.*) У таквим је приликама угарски краљ Жигмонд, потоњи цар, узалуд тражио савезника у суседним државама с оне стране Дунава, како би могао организовати рат против Турака. Све су оне биле под ногама обесном Бајазиту, одузета им је била независност, из свију им је рана цурила крв — слика и прилика јада и невоље. Шта је хаснио велики ратни поход Луксембургочев, који се онако јадно завршио г. 1396 знаменитом и несретном битком никопољском. Француски, бугарски и немачки кнежеви и витезови борили се у војсци угарскога краља са ванредним јунаштвом, но исто су тако јуначне биле и лако покретљиве турске масе. Чудновата игра судбине хтела је тако те су на турској страни на крају крваве битке српски оклопници под заповедништвом деспота српског Стевана одлучили. Први пут је страшно подлегло оружје западњачког витештва и угарске војске и Угарска се од тога удара није могла опоравити чак ни онда, кад је султан Бајазит године 1402 у страшној битци код Ангоре према победоносном оружју персискога кана Тимура скупо платио победу никопољску те морао у одиста стидну стању као заробљеник свог победиоца доживети, да му се влада сруши. Тада се пропуштено могло накнадити. Сад или никад дошло је било за источне народе време да раде.*) Деспот Стеван, чије се чете у битци бориле као лави те до краја одговорише својој клетвеничкој дужности, похитао је после Бајазитове смрти у Цариград, да утре пута савезу са Византинцима против

*) Нарочито се томе има приписати тадашња османлишка политика српских деспота. Новаковић гледа исту да оправда са гледишта тадашњег државног интереса, јер би у оних приликама свака друга политика била без успеха те би само Србију довела била до пропасти. Ово оправдање политике деспота Стевана, са којом је у свеви стојала и његова клетвеничка верност, потпуно је пошло за руком споменутом научнику, јер је основано на историским фактима онога времена. Види о том већ споменуто дело Новаковићево!

*) Херцберг у својој историји Византинца и т. д. (Берлин, 1885) вели: Што је Тимур срушио османску државу, било је од непрецењиве користи за државу Ромајаца у последњим јој часовима. Да је у њих живео још стари дух Комнена или дома Ласкарева или бар првога Палеолога и да су силе западне по Тимуревој смрти умеле употребити згодну прилику, по свој се прилици за навек могао уништити, бар у Јевропи, положај османлија, који ни онако није ухватио био баш бог зна каква корена. И то тим пре, што се Бајазитови синови међу собом у дивљим борбама отимали о остатку своје дедовине. Но ретко су тако згодне прилике тако кобно биле пропуштене. Изгледа да се у јевропском свету мислило да је баш у тим приликама једаред за свагда нестало турске опасности; нико није могао да осети спасилицу снагу у институцијама старих великих султана.

ослабљених османлија. Но узалуд. Византинци обешаше деспоту све и сва, дадоше му златан владарски дијадимат и чак му подарише и деспотску титулу, но при свем том стадоше преговарати и са Бајазитовим синовима. Из записа савременог живописца тог српскога владара, који су до данас сачувани, види се, како се Стеван радовао, што се опростио теретне власти султанове, и како му је било с друге стране тешко, што није Византинце затекао спремне на одсудну битку против ослабљене турске државе, о коју се четир сина Бајазитова отимали као четир љуте зверке. У то се време Стеван одлучио на нешто велико, на нешто, што ће имати важних последица. Полазећи од уверења, да Србија, која се тек ослободила турске превласти, треба потпоре, јер је изгледало да ће се османлиска сила скоро опет дићи, а овамо су му сплетке његова брата и његових нећака грозиле да ће му одузети престо, истера Турке из Мачве, заузме ту земљу заједно с Београдом на замоли угарскога краља Жигмонда да му ту земљу даде а он да му буде клетвеник. Краљ Жигмонд, који још никако није могао да преболи никопољску неудаћу те није хтео

да напусти освету, прими српског деспота као господара Београду и Мачви у клетвенички одношај а доцније, како је опасност од Турака бивала све интензивнија, склопи с њим године 1426 у Тати уговор, по којем краљ угарски српскога деспота призна за владара над српским земљама и клетвеника угарске круне и осим тога се обвеже да ће његова сестрића Ђурђа Бранковића, са којим се Стеван дотле већ био помирио, сматрати као наследника у деспотском достојанству те му у неоспоран посед дати све земље његова ујака осим неколико градова, међу којима је био и Београд.*) Тиме се Србија приближила Угарској те је сад и њој и њену владару означена била нова политика. Та је политика проистицала из нагона самоодржања а смер су јој били очајни бојеви против османлиства.

(Наставиће се)

*) О том има веома драгоцене грађе у великом делу Чедомиља Мијатовића: Деспот Ђурађ Бранковић (Београд 1880), а тако исто и у већ више пута споменутом делу Новаковићеву: Срби и Турци XIV и XV века (Београд 1893). Мијатовић је ова своје дело додао и татански уговор од речи до речи у латинском пратексту.

Т. Ст. Вилоски

КЊИЖЕВНОСТ

Н Е М Ц И И Ф Р А Н Ц У З И

(Наставак)

Како су далеко Французи од страсти јаким и различних, од амбиција наглих аскетичних, које у других народа покрећу живот и боју му дају! Светлије и живље подобности у Латинина допуштају му да се подигне изнад јаве; бар кроз неко време угушује или барем покрије у себи све ниске нагоне људске природе. Како је веома подобан да изгледа, да блиста, да побеђује једним смелим махом, то су му страсти увек живе, ако не трајне, а докле горе, оне му обузимају сву душу.

И тако имају оне у највишем степену дар израза, који буди симпатију, шири узбуђеност и успаљује занос. Увек задржавају оне не знам какво урођено достојанство, неку милину у држању; оне знају да удесе, да нису смешне, па попут глумца да спреме свој улазак, ништа не губећи од своје жестине, па често не престајући да буду искрене. Најзад, оне су дивне одушевитељке, и човек, кога оне обузму, као да се налази у бољем стању.

У Германаца нема ништа томе слично. Он се плаши, он се клони узвишености страсти, као што се човек из равнице боји висова, где му се врти мозак. Кад се случајно пађе заплетен у какву немогућу пустоловину, докле год траје перијода унутрашњих снова, он је луд од све своје душе, узвишен до хладноће и у речима колико хоћете. Али настане ли час, где је љубавник сит што само сања, он уступа, сав пренеражен, што је био тако храбар... у сну. Да би угушио своју махнитост, он се служи оном силом уздржавања, коју природа даје створовима слабим или невештим. Себични рачунџија, који у њему спава само с једним оком, појави се и усправи се уз безазлена љубавника. Али ако га изненада снађе енергична узбуђеност, он ће се изразити у чудним речима, или у необичним бруталностима.

IV

Воља, која је тако зло послужена, као да би требало да је нестална и мудра. Али по-

сле страшна искуства од 1870 године човек не би добро погодио, кад би се вратио Стенделовој дефиницији: »Немац скапава од жеље да има карактера.« Оптимизам госпође Стајелове није више на свом месту. Немац нам је показао, рекао би човек, да је знао штети и радити.

Ипак Стендел, па и сама госпођа Стајелова ближи су истини него они, који данас узимају народ Гета и Шелинга за Римљане и Спартанце нашега времена. Не треба заборавити, да су Пруси организовали и предводили Немачку. Сухопарни, тврди и хладни ови војници бирократе оно су међу Немцима, што су Маћедонци били међу несложним Грцима, Арапи међу мекушцима народима на истоку. Они су водили своје саплеменике ка победи, или боље рећи, они су их ка њој гурали.

Остали Немци, нарочито на југу, и данас су послушни и мирни створови, о којима су говорили француски дедови. Истина, нису више занесени за идејалом; са столећем и они су се спустили у јаву. Али колико су постали позитивни, они немају ни спокојну и мушку енергију Енглеза, ни танку дипломатију и пројске махове ума као Латини. Сва им се заслуга састоји у стрпљивости, коју слабости неза-

хвална натура не лишавају храбрости. Они никад не савлађују отпор; они га махну, пошто су залуд на њ ударали. Срећа им уступи из досадности, пошто су им покушаји били хиљаду пута одбијени и хиљаду пута поновљени. Никад не уживају у јуначкој борби; они само знају изодавна спремати неизбежан успех. Ма колико узвишен био смер, они се ка њему пењу само мрачним и спорим путовима. Њихов живот никад није драмат, то је роман на Гетов начин, досадан и развучен.

Воља у Немаца воља је дуговечна, која се ропски подвргава законима природе и никад их не прекршава, коју њихова невештина осуђује да ништа не занемарује и која никад срећном смелашћу не ускорава успех.

Ум спор, широк и дакле сметен, чувства проста, постојана, али лишена израза и живости, воља слаба у поједину чину, али постојана у скупу, и да све ово разумемо, индивидуалност непокорна цивилизацији крај све своје учелјивости: ево вам у две речи Немца.

Такав народ морао се одликовати у научности, у философији, у извесним наукама, у сваком послу, који иште само неуморан рад и лично умовање.

Да ли је подобан био за књижевност?

(Наставиће се)

ДЕЛФИНА ПОТОЦКА

Беатриче! — Тако ју је прозвао Зигмунт Крајински а историчари њене љубави преширу се, да ли јој то име приличи с правом или не.

Била је од богатога племићког рода Комара. Двор њена оца, Кмиловка, био је у свој Подолији познат као стециште укуса, интелигенције и аристократскога луксуса. Од три кћери она је била најстарија. Била је одгојена веома брижљиво, и ако више сјајно него темељно. Тако на пример пољску књижевност није познавала, а до своје смрти није умела коректно пољски да пише. С одушевљењем је одана била песништву и ремек-делима сликарства и вајарства и тако се изобразила, да је својим судом изазивала дивљење у правих зналаца а умилношћу у опхођењу свакога очаравала.

Сви њени савременици веле, да је била идејално лепа. Но то није била само драг — по лепоти је пре личила старинским статуама. Кад је Станислав Стачински у Замјехову хтео свом оцу да подигне величанствен споменик, дао је по њеној минијатури

начинити анђела смрти. Анђео тај био је диван а на њу тако налик, да су њени родитељи често долазили у Замјехов да срањују снежне образе своје ћерке са тужним лицем лепога анђела.

Била је скоро још дете, кад се удала за грофа Мјечислава Потоцкога, једнога од првих међу пољским магнатима. То је био син Феликса Потоцкога из Тулчина, тип оне пропале, однорађене пољске аристократије која је од предака својих наследила само суровост. Живот је његов био ле низ бруталитета. Није дакле чудо, што тај брак за Делфину није био срећа те је она наскоро у кући својих родитеља потражила стално прибежиште. С родитељима и са обема сестрама путовала је у Италију, да усред дивне природе а у најодабранијем друштву из племићких и уметничких кругова заборави на уништене илузије о рају крај породичнога огњишта. Никад није мислила да се покрије велом туровне ресигнације те да се сакрије испред света. Баш напротив, хтела је да ужива, да се забавља

У кући њених родитеља скупљало се све, што се истицало духом, лепотом и талентима. Делфина, којој је жалосна, драматска историја њена живота дала неки особен чар, обрађала је на себе општу пажњу. Била је то жена, која је одлучно владала својом околином, и не може се човек чудити, што је лепа распуштеница наскоро имала читаво јато обожавалаца. Било је међу њима и кнежева, краљевских сродника, а и уметника светскога гласа.

Тако ју је затекао Красински у зиму од 1838 на 1839, кад је после љутих бура своје пожалосне младости дошао био у Напуљ. То вам је била фантастична, непокојна нарав, навикла, да свет гледа кроз стакло величало. Песник, који није умео да се сиђе са котурна пророчких снова до прага свакидашњег живота, који је у свему тражио романтичних ситуација и замршаја, чак и онде, где их није могао наћи; дух, напојен из пехара најјачих утецаја, а све једнако чезне за новим и још снажнијим. Чедо романтике, дочарава око себе особит неки свет, идејалан, сам у том извештаченом, илузијама отканом животу господска и скроз и скроз песничка прилика.

Делфина је о читаво небо стојала под њим па ипак је изгледало као да му је у многим погледу душевно сродна. Њено достојанствено, небески лепо лице било је надахнуто тугом. Тугу ту можда она није тако дубоко осећала, можда је атмосфера Вајрнових јунакиња на њу већма утецала, него неудаћа њена живота. Толико стоји, да је била сентиментална а хтела да буде интересантна. Кокета у пуном смислу те речи, кокета, код које је увек фантазија више одсуђивала него срце. Али је у њену карактеру било понешто и племенитих црта. Како је била одушевљена за све, што је лепо и величанствено, умела је да буде пожртвовна и бар у неким тренуцима искрена.

Први утисци, које је Делфина изазвала у песничкој души, били су неповољни. Његову отвореном карактеру није се свиђала површна по изгледу свакако сјајна околина, у којој се она тако радо бавила, и живот, који је она проводила. У писму свом пријатељу грофу Солтану спомиње то тако оштро и тако безобзирно, да се његове речи не могу опетовати. Но наскоро се све променило. Неоспорни чар њена бића није допустио да Красински остане хладан. С поља се то читовало тим, што се њих двоје сваком приликом љуто завађали и једно дру-

гом говорили много непријатних ствари. Тек кад је Делфина увидела, да њен противник не ће пред њом савити горду своју главу, променила је начин те почела бити срдачнија. Красински тако исто. „Па сад ми“ — признаје песник у једном од својих писама — „прича вечерима радосно и тужно о свом моралном животу а ја је слушам и по кад кад је тешим.“

Постала му је симпатична, јер је из њених речи опазио, да је несрећна, да јој је живот промашен, а из симпатије се често развије интимнији осећај.

А придошло је још нешто друго. Песник се поболео а Делфина га је дворила са одиста сестринском љубављу. Од захвалности до љубави био је још само један корак а њена бајна лепота и умилност целог њена бића допринеле су остало. Ипак сматра Красински све то, још фебруара 1839, као просту милост. Но та је милост расла, док се у марту није створила најјача и најснажнија страст, коју је само могло запатити срце писца „Небожанствене Комедије“. О томе пише сам свом пријатељу Солтану: „Једва могу да пишем... Све ми се мисли побркале, ја сам као слеп и збуњен. Молим те, немој ме осуђивати, него ме сажалавај — јер ти знаш, да је љубим искрено и на веке. Моје заблуде и моја махнитост нека не одврате твоје срце од мене: не могу ти ни онако ништа одузети од моје душе и од мога пријатељства. Та ти и сам знаш, да има тако силовитих, тако недољивих осећаја, да је ум према њима обично само насмејан пеливан, а не лечник, који помаже. А у такву сам стању ја сад. Како је дотле дошло, како сам се отимао, како сам мало по мало подлегао том фаталитету, како сам се сам са собом борио — то нека остане знано само мени и Богу.“

То је било прво а и последње признање Красинскога, да љуби Делфину. Од тада често до душе у писмима својим пријатељима спомиње њу, но никад њењу љубав. То ћутање је карактеристично, јер се односи на његово дописивање с Едвардом Јероминским, са којим је у оно време живео у најповерљивијем пријатељском одношају. Најбољи је то доказ, како је дубока корена ухватила његова љубав. Она је задрмала најнежније жице његова срца, она је овладала целом његовом душом — а у таквим тренуцима није могла искрена друга наћи његова племенита нежна душа.

(Свршиће се)

КОВЧЕЖИЋ

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— У седници српске краљ. академије у Београду у прошли понедељак читао је Милутин Гарашанин своју расправу о политичкој књижевности.

† Књижевно-уметничка заједница имала је свој први овогодишњи састанак последњег дана месеца јануара. И она га је посветила помену Бранка Радичевића или боље рећи успомени на педесетгодишњи дан, када је написан „*Бачки растанак*“. Састанак је испео красно, а био је сјајно посећен. Отворио га је председник друштва, као познаник Бранков, с неколико лепих речи; а дао је по том реч Милошу Цветићу, који прочита неколико одломака из „*Бачкога растанка*“. За овим је на гласовиру одсвирана нова композиција „*Бачки растанак*“, што је компоновао Дионисије де Сарно, композитор „*Балканске царице*“. Милићевић нам у свом чланчићу „*Бранко Радичевић у Штубику*“ изнесе, како је први пут 1872 године чуо у Србији да се пева Бранко и то „тако дубоко, готово Тимоку на обали у сред сабора народнога код цркве, а у доба када се још и у Београду на те песме преко гледало“. Одсвиране су ове вечери још две композиције Дионисијеве: „*Ружица*“ и „*Коло*“ из „*Балканске царице*“, а читали су се и послати одзиви у споменицу Бранкова вечера. Стигли беху одзиви од Љубе Ненадовића (телеграфом), Бешевића, Ал Шантића, Св. Ђоровића, Ђ. Стратимировића, Владе Јовановића, Драг. Брака, Ристе Одавића и Андре Гавриловића. Накнадно дознајемо, да је стигао и одзив Ј. Берсе. После програма настала је игра српских игара Пало је и неколико лепих здравица, међу које треба уврстити и здравицу председника друштва г. Тодоровића своје другу по занату младоме Дубровчанину Марку Мурату, који је био на тој седници. — За то вече припремио је г. Тодоровић слику Бранкову, коју је он израдио; она се од досадашњих у многим разликује. — Опис ове свечаности са свима одзивима, прочитаним и који ово дана још стигну, као и с говором Милићевића, намерава „*Заједница*“ да изда у књижици. Песму Шантића штампало је већ „*Видело*“ у 14 броју а песма Љ. П. Ненадовића угледала је света у прошлом броју нашега листа.

† У подлиску „*Dubrovnika*“ излази „*Са развалинах манастира Превлаке*“ од игумана Дионисија Миковића.

† У четвртном броју „*Vienca*“ читамо крај чланку „*Два народна обичаја*“ (Коледа и Диди) од Ј. Д. К. и чланчић „*Лесинг у нашој народној пјесми*“. Натпис нас привуче те га прочитамо, али нас изненади! Кухач забележи не знамо од кога песму „*Не ће да се иштурчи*“ као народну, а брат Хрват нађе да је то Лесингова песма *Die Türken*, која је у нас знана у лепој преради Змајевој. Красно! Дође време, да и уметне

песме узимамо као народне и да пишемо чланке, у којима налазимо разне Лесинге, могуће и Шилере и друге; али то је тако, када је Кухач мерило за то!

† Јавили смо већ раније о раду Јагићеву о Октојиху цетињском, а сада можемо саопштити, да је први део угледао света у Споменику бечке академије, под натписом „*Der erste Cetinjer Kirchendruck von Jahre 1494, eine bibliographisch-lexicologische Studie*“.

□ Многи од наших читалаца налазили су по дневним листовима разне белешке о париским просјацима. Један пут су опљачкали лопови једнога и одузели му десетину хиљада динара, које су нашли у његовој просјачкој љуби. Другога дана, један се просјак смрнуо пред том и том црквом, а у ћемеру нашли му неколико стотина златника и т. д. Један од млађих француских публициста, Louis Paulian, реши се, да упозна и проучи живот париских просјака, те оде и сам у просјаче, са којима је провео неколико месеци. Своје усмене и истраживања написао је и отштампао у нарочиту књигу, која носи назив: „*Paris qui mendie*“. У других народа, као у Швајцараца, постоје нарочити закони, којима се забрањује просјачење — тога у нас још нема, тим горе, што је у нас живот јевтинији но на западу. Просјачење и милостиња, која се чини у последње време, врло је опасна и шкољива по друштво. Готово сви представници разних економских школа противници су јавне милостиње, па ма у коме се облику чинила.

БЕЛЕШКЕ О УМЕТНОСТИ

— У Загребу је у претпрошлу суботу први пут приказана била нова изворна трагедија „*Последњи Зрињски*“, коју је написао Хигин Драгошић, уредник „*Хрватског Народа*“. Новина је, како јављају хрватске новине, одушевљено примљена.

— Стари се Верди баш провреднио. Свршио је нову оперу с натписом „*Giulietta e Romeo*“, која ће се први пут приказати у Милану, и одмах се већ лагало и друге опере, за коју му је либрето спремио Ариго Бојто.

— У Паризу је у т. зв. Renaissance-позоришту с великим успехом приказана нова драма под натписом „*Izeil*“. Написали су је Silvestre и Morand а предмет су јој узели из неке старе индиске легенде. Натписну улогу играла је позната Сара Бернарова. Приказује милосницу, коју поправља идејална надземаљска љубав. Краљ ју ипак убија, јер не верује да се поправила но за то њега, по налогу матере краљице, ослепе и одагнају у пустињу.

— У Београду је пре три недеље с леним успехом концертовао уметник на гласовиру Сауер.

САДРЖАЈ: Песништво: † Војиславу Илићу. Покојном Војиславу. Реалиста. Витезови. Дитирамб. Управна служба. Већити муж. — Поука: О прошлости Београда. — Књижевност: Немци и Французи. Делфина Потоцка. — Ковчешки: Књижевне белешке. Белешке о уметности.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цела му је 5 фр. а. вр. на целу годину, 2 фр. 50 новч. за по године, 1 фр. 25 новч. на четврт године. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижарници Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижарница В. Валожина у Београду.